

**PUTOVÁNÍ PO STRÁNKÁCH KNIHY O SVATÉ ZEMI
(H. Bunting: *Itinerarium Sacrae Scripturae*
v překladu D.A. z Veleslavína)**

Vladimír TAICH

Značně neúplný exemplář díla, které se tu pokusím popsat a rozebrat, se mně dostal do rukou před několika lety a po cestách, které mi zůstávají z větší části nevyzpytatelné. Víím jen, že ten exemplář, a už v takovém zuboženém stavu, získal můj kolega Jaromír Sklenář, farář evangelického sboru v Hořátvi u Nymburka. Jeho a můj profesor z býv. Komenského evang. boh. fakulty, Rudolf Říčan, mu tento výtisk (bez titulního listu) pomohl identifikovat; poradil mu, jak a odkud jej docelit, a vybídl jej, aby zpracováním tohoto díla přispěl české vědě biblické i obecně historické.¹⁾ Farář Sklenář se však k této práci za svých zbývajících let v Hořátvi nedostal - a nedostal se k ní ani později v Českém Těšíně, kde r. 1979 zemřel. Fragmentární výtisk s průvodním dopisem, který se nakonec dostal do mých rukou, jsem přijal jako úkol mně odkázaný.

Zdávalo se mi zprvu snadné dostat se k úplnému exempláři knihy a z něho doplnit chybějících asi 150 stran formátu B4 (ofotografováním, xeroxovými otisky, ručními opisy). Nastalo mi však dlouhé a komplikované putování po muzejních knihovnách. Exemplář Polabského muzea v Poděbradech, exponovaný v pamětní síni Jiřího Melantricha v Rožďalovicích, byl totiž také velice neúplný - k mému překvapení a podivu. Doplnit z něho jsem mohl jen několik stránek. S dalšími exempláři (v Nymburce a Čáslavi) tomu bylo podobně.²⁾ K relativně nejúplnějším

1) Říčanův dopis o tom je datován 29.1.1954 v Praze.

2) Exempláře *Itineraria* /podle Tobolkova Knihopisu, d. II Tisky 1501-1800, část 2 = B-Č, str. 201 n/:

Čáslav: vydání z r. 1592 - muzejní knih., sign. B II - 1 Vy - 10 - neúplný výtisk.

výtisku (a v nejlepší vnější úpravě) jsem dostal přístup až v pardubickém Východočeském muzeu.^{2a)}

Pracovníci muzea vyšli mé snaze vstříc s velkou ochotou. Když mne pak p. ředitel muzea, dr. Fr. Šebek, požádal tento článek, slíbil jsem mu jej s pocitem, že článek bude projevem mého vděku za tuto ochotu a zároveň splátkou vděku Pardubicím jako městu mého šťastného středoškolského mládí. Pardubické muzeum mi umožnilo doplnit valnou většinu ještě chybějících stránek; Národní muzeum v Praze mi pomohlo doplnit ty úplně poslední.³⁾ Výsledek svého putování a své práce s knihou připsuji památce svého profesora a svého kolegy, obou již - žel - zesnulých.

Je na čase, abych knihu a jejího autora představil. Učiním to uvedením jejího titulu /zkráceného/ z německéh vydání z roku 1589, které vyšlo v Magdeburku v SRN.⁴⁾

Nymburk: vydání z r. 1592 - muzejní knih. 210 neúplný výtisk - bez titulního listu / je nahrazen opisem, pořizným 18.1.1935 p. Zajícem/. Opis: Itinerarium sacrae scripturae To gest: Putowánj Swatých na wssecku Swatau Biblj obogjho Zákona rozdělené na dvě knihy. To wssecko wydáno w gazyku Německém od M. Heinricha Buntinga faráře v Grunowě, nynj v Českém od M. Danyeje Adama Weleslawjna. L.P.1592.S mnohými obrazy a mapami v dřevě rytými. Tlačeno w Starém městě Pražském v M. Danyeje Adama z Wekeskawjna Léta X.M.D.XCII.

Chrudim: městská knih. - Vlastivěd. muzeum sign. 9 G I / / ve skutečnosti se výtisk v knihovně nenachází, podle sdělení p. řed. Pavla Kobetiče z 18.10.1981/.

Poděbrady: Knihovna Muzea Poděbradska, č. na hřbetu: 644-C374- výtisk silně poškozený a neúplný. Záznam o Arnoštu Šrutkovi a Johannu Trnkovi a o jejich odchodu 12.5.1854. Dar Karla Sáliše je datován 3.5.1924. Znak / editora ?/ na posledním listu 2. knihy: V mezikruží je heslo: ConIVgIVM InVIDendunm Bohemo Palatinum/=1615? 1619?/ Vlevo: 2 řetězem spoutaní lvi s korunami, vlevo dvouocasý, vpravo jednoocasý - nad nimi černý sup či orel. Scéna na truhle

Vpravo: holubice s palmou stojící na roztržených řetězech, u ní na rozevřené knize miska s ovocem. Dole: kněz držící v pravé ruce černý kněžský klobouk / vlevo / - učeneč s baretem s přerem v levé ruce / vpravo/ - oba si volnými rukama vjíždějí do vlasů /=hádků/. Slunce s hebrajským tetragramem osvětluje obraz shora.

Praha: Nár. a univ. knih., sign. 54B14.

Městská knih., sign. 29 B 5. Knih. Nár. muzea / z knih. Fr. Palackého/, sign. 29 B 3 Ča 9.

2a) MK/= muzejních knih. sing.S-a3 /ve skutečnosti: ST 633/ výtisk s několika chybějícími stranami.

3) Německého originálu díla se mi zatím nepodařilo dopátrat se - a tak jsem na něj při své práci nemohl brát zřetel. Upřímně toho lituji - i když myslím, že by event. srovnání originálu s českým překladem vyneslo pouze jednotlivosti, zajímavější germanisty a bohemisty.

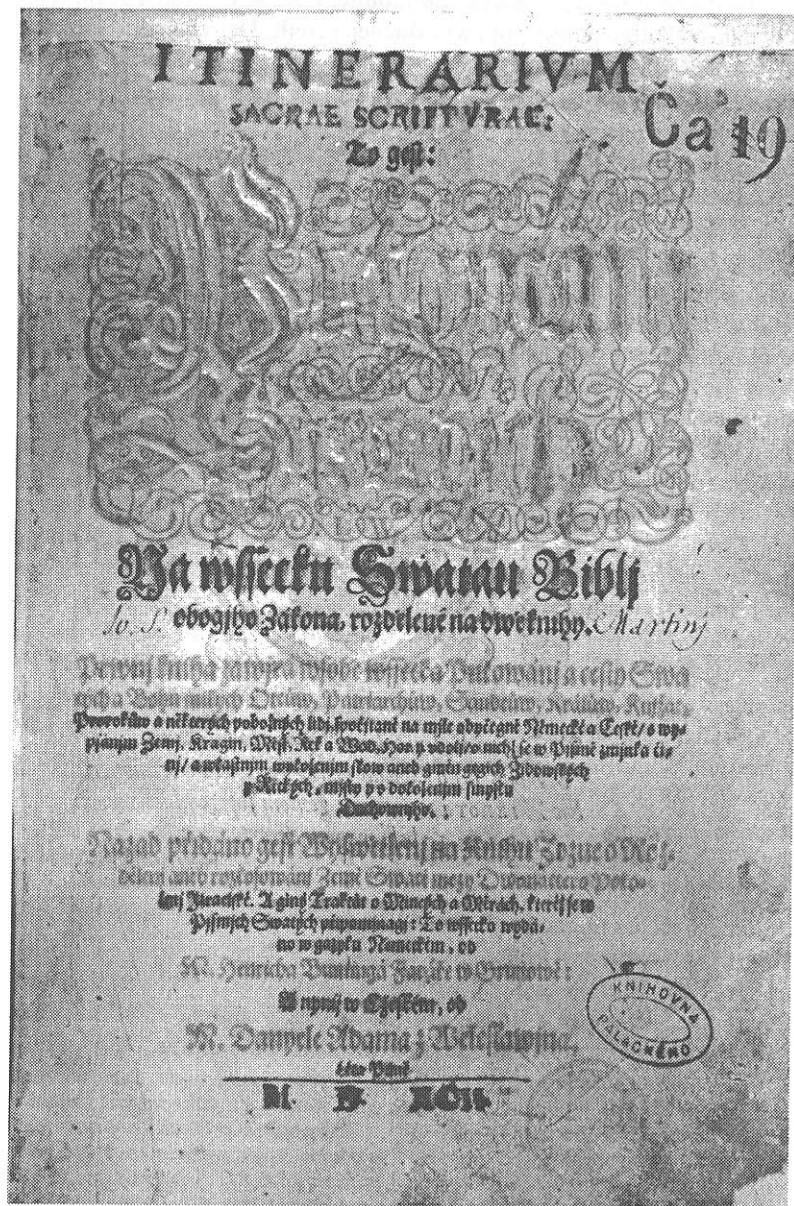
4) Toto vydání bylo už několikátým reprintem vydání z r. 1583, které bylo

Titul zní: Itinerarium sacrae Scripturae, Das ist Ein Reisebuch, über die ganze Heilige Schrift, in zwei Bücher geteilt. Der erste Teil begreift alle Reisen der lieben Patriarchen, Richter, Könige, Propheten, Fürsten etc. Nach deutschen Meilen ausgerechnet... Der andere geht auf das Neue Testament und zeigt an, wie die Jungfrau Maria, Joseph, die Weisen aus Morgenland,, der Herr Jesus Christus und die lieben Apostel gereist habe...Zuvor gemehrt mit einem Büchlein De monetis et mensuris, darin alle Silber - und Goldmünzen, auch Korn - und Weinmasse, deren in der Heiligen Schrift gedach ist...- V českém překladu: Záznam o cestách svatého Písma, to jest: Kniha o cestách v celém Písmu sv., rozdělená do dvou knih. První díl zaujímá všechny cesty milých patriarchů, soudců, králů, proroků, knížat...Vypočítané v německých mílich...Ten druhý (dí) se zabývá Novým zákonem a udává, kterak cestovali Panna Maria, Josef, mudrci od východu, Pán Ježíš Kristus a milí apoštolové...Nejprve rozmnoženo o knížku O mincích a mírách, (pojednávající) o všech mincích ze zlata a stříbra, také o mírách obilí a vína, které má na mysli Písmo svaté...

Jako autor knihy je uveden M. (= magistr) Henricus Bünting, Pfarrer der Kirche zu Grunow im Lande zu Braunschweig (farář církve v Gronau v brunšvické zemi). Když se mi ujasnilo, že prameny v Čechách dostupné přinášejí o tomto Büntingovi velice málo, putoval jsem za ním do jeho německé vlasti (ovšemže jen ve své korespondenci). Pomoc jsem získal u evangelických círk. úřadů v místech, kde Bünting žil a působil (z Hannoveru a blízkých měst Gronau a Goslar) a z Institutum Lutheranum v Göttingen. Koncept své kvalitní historické studie mi dal k dispozici pracovník kulturního úřadu v Gronau p. W. Sübrig. Největší kvantum materiálu však pro mne opatřil p. prof. dr. Jörg Baur z Göttingen. Informativní dopis mi poslal p. dr. F.W. Gasse z Goslaru. Všem jmenovaným jsem zavázán velkým díkem; škoda jen, že se ani jim ani mně nepodařilo opatřit také Büntingův dobový portrét.

Podle těchto pramenů se narodil Heinrich Bünting (či Bunting - Pentingus) v Hannoveru r. 1545 - tedy rok před smrtí německého církevního reformátora Martina Luthera, jehož učení byl po celý život oddán. Büntingův otec se usadil v Hannoveru jako městský zlatník a obchodník se stříbrným zbožím; měšťanem se stal roku 1532. Jeho rodina, obývací dům

prvním kompletním, tj. obsahujícím jak zpracování látky z obou hlavních částí bible, tak doplněk o penězích a mírách v ní. Za vůbec první vydání je považováno to, které vyšlo již r. 1581 u Zachariáše Krafftina ve Wittenbergu a obsahovalo pouze zpracování Starého zákona. Anebo vyšlo takové vydání již r. 1579 - v tom případě ovšem ještě bez důležitého úvodu od Martina Chemnitia z února 1581 /podle Leuckfeldovy předmluvy str. /9/ a podle korespondence Gasseho/.

Titulní list "Itineraria"

na tržišti, náležela k zámožným a váženým.⁵⁾ Jindřich vstoupil na univerzitu ve Wittenbergu s úmyslem studovat „honestas artes“ (t.j. studovat svobodná umění), ale předevšímologii. Již za rok po své imatrikulaci (31.3. 1569) získal na ni gradus magistra artium. Během následujícího desetiletí je průběh jeho života nejasný. Jisté je pouze to, že byl 21. 3. 1571 zřízen za evangelického kazatele (ordinován).⁶⁾ Byl však ordinovaný ihned povolán za kazatele v Alt-Calenbergu, a to na větší část onoho desetiletí?⁷⁾ Anebo prožil většinu té doby už na místě 2. faráře při St. Marien-Kirche v blízkém Lemgo?⁸⁾ Tam prý způsobil svými theologickými názory“ velké pohoršení“, takže byl roku 1577 ze své služby propuštěn. Ještě téhož roku byl však povolán do Gronau.⁹⁾ V tomto kraji byla zavedena již v roce 1542 Lutherova reformace církve. Její vysoké oceňování Písem Starého a Nového zákona jakožto pramenu čistého evangelia Kristova určilo Buntingův theologicko - literární program; její polutherovská dogmatická nejasnost a rozporuplnost určila Buntingův lidský osud.¹⁰⁾ Ze zjevného nedorozumění a snad i ze skryté závisti literárních úspěchů upadl Bunting u svých kolegů v úřadě v podezření z tzv. nestoriánské hereze a u obecní správy v nelibost.¹¹⁾ Když se stala Buntingova pozice v Gronau neudržitelnou, odešel r. 1591 do blízkého říšského města Goslaru, aby tam vykonával své dosavadní církevní úřady (superintendenta

5) Její členové získali namnoze vysoká postavení v městské správě nebo u knížecího dvora. Na počátku 18. stol. bylo rodina povýšena do stavu říšské šlechty /Sührig 2/.

6) Ordinaci ve Wittenbergu vykonal Buntingův bývalý profesor Friedrich Widebram.

7) Byl povolán do tamního zámku hraběnky Sidonie / jak soudí H. Klinge/ ? Hraběnka však už v r. 1573 svůj dvůr rozpustila.

8) Toto uvádí dobový záznam zemského církv. úřadu v Lippe /Sührig 2/

9) Jako „pastor primarius“; zdá se však, že už zde se stal zároveň superintendentem příslušného církevního okrsku.

10) Šlo o učení o tzv. ubiquitas presentiae Christi /tj. o podvojnou přítomnost Krista ve svátosti eucharistie čili Večeře Páně/ - o přítomnost jeho přirozenosti božské a lidské. Bunting zastával biblické pojetí přítomnosti celého Krista v této svátosti.

11) Za jeho přítomnosti v Gronau vyšlo 1. vydání Itineraria /1579/ a po něm tři další v němčině; vyšlo také už dánské vydání /1587/. - Bunting se navzdory zmíněnému napětí angažoval literárně také pro obec a kraj: jako pilný a pečlivý regionální kronikář. Jeho Braunschweigisch - lüneburgische Chronik vyšla také ještě v této době /1584/. /R.1589 vyšla „Harmonia evangelistarum“ /latinská novozákonní synopse evangelií/ a o rok později theoretický spis „Chronologia, h. e. omnium temporum et annorum series“ / Rothermund, 298/- Itinerarium vycházelo od r. 1590 s dalším doplňkem, jímž byl „Traktát o rozdělení země Kanaan“. Bunting je s ním přeložil do latiny /1597/. Důležité je vydání ve švédštině /1588-u Andream Gutterwitz, poříze-

a faráře). Jeho odpůrci mu však ani zde pro jeho další literární práci a pro intenzivní péči o svěcené duše nedopřáli klidu. Dosáhli toho, že byl svých obou úřadů r. 1599 vrchnostensky zbaven.

Bünting se vrátil do rodného domu v Hannoveru a žil tam v ústraní až do své smrti 30. 12. 1606. Dožil se pouhých 61 let. Nezanedbal po sobě ani syna ani dceru.¹²⁾ Zanechal však řadu cenných knih, zejména na biblická témata. „Itinerarium“, jehož starozákonní část čítá 530 stran (včetně knížky o mincích a mírách) a novozákonní 200 stran velkého formátu, z této řady vyniká - a to nejen svým objemem.

V roce Buntingovy suspenze (1599) zemřel nadšený překladatel jeho „Itineraria“ - český humanistický učenec a nakladatel M. Daniel Adam z Veleslavína. Moje putování za ním nebylo zdaleka tak obtížné jako bylo putování za autorem pojednávaného díla. Kromě Veleslavínových autobiografických údajů v jeho předmluvě k Itinerariu - kromě literárně-historického materiálu, dostupného ve všech rozsáhlejších dějinách české literatury¹³⁾ a vedle speciálně zaměřených studií byly mi k dispozici veleslavínovské monografie¹⁴⁾; ta nejnovější je stále ještě ta od Milana Kopeckého z r. 1962.

Veleslavín byl pražský rodák (31. 8. 1546), syn mlynáře ze vsi na okraji města, absolvent pražské univerzity. Bakalářem její artistické fakulty se stal r. 1568; orok později se na ní stal mistrem a ještě později - na její stolici historie - nástupcem svého někdejšího examinátora, M. Prokopa Lupáče.

Sňatek s Annou, nejstarší dcerou pražského knihtiskaře Jiřího Melantricha (v r. 1579), usměrnil Veleslavínovu dráhu k editorskému a nakladatelskému podnikání.¹⁵⁾ Při něm se zaměřoval na dávné poklady křesťanské kultury a historie, nepomíjel však soudobou literární produkcí.

né Laurentiem - Johannem Laelium, prof. fyziky ve Stockholmu / Sührig 7/. Holandský překlad vyšel až r. 1605. Český překlad Veleslavínův žádný z pramenů neuvádí.

12) Bunting neměl děti ani z prvního manželství, s první Elisabethou / roz. Friesovou/, ani po svém ovdovění s druhou /roz. Nortmeyerovou/, dcerou jeho staršího kolegy z blízkého Hildheimu. - Hannoverané pochovali svého významného a věrného rodáka pod kruchtou kostela blízko jeho domu /Sührig 11/. 13) Viz výše v seznamu literatury.

14) V tomto ohledu nejstarší jsou Jungmannovy a nejobsáhlejší Jakubcovy; u Jungmanna pod č. IV,650 - u Jakubce v 1. dílu str. 750.

15) Veleslavín se o tom žertem vyslovil, že tehdy „přesedlal z koně na osla“.

A tak mu přišlo do ruky i Buntingovo Itinerarium.¹⁶⁾ Spatřil v něm dílo o bibli, jaké v české literatuře dosud nebylo; zdálo se mu užitečné pro čtenáře jak theologicky poučené, tak i pro neučené. Pustil se do přípravy české edice bez váhání. Napsal o tom: „Odsunul jsem jiné práce kvůli tomu, abych knihu přeložil...nelituje v tom ani práce ani statečku svého, s nemalým nákladem /jsem knihu/ vytisknouti dal“.¹⁷⁾ Svou přípravu dokončil a knihu vydal v roce narození Komenského; bylo mu tehdy 46 let a zbývalo mu pouhých sedm let do konce života. Nedávno předtím vydal s přítelem Kocínem několik pojednání o příčinách a vlastnostech moru - a byla to pravděpodobně morová rána v Praze, co způsobilo Veleslavínovu předčasnou a náhlou smrt 18. 10. 1599).¹⁸⁾ Jeho oběť času, práce i peněz na vydání české verze Itineraria však nebyla přinesena nadarmo. Uvítala ji široká obec čtenářů bible. Kniha šla u ní znamenitě na odbyt - navzdory její ceně, pochopitelně ne zrovna nízké, a panující drahotě.^{18a)} K zájmu o takovou příručku k bibli připravilo půdu několik edicí české bible již u Melantricha (1549 a 1556). Nejnovějším impulsem tohoto zájmu však bylo vydávání nového překladu bible z dílny Jednoty bratří českých - bible Kralické.¹⁹⁾ Veleslavín na překladatelskou a vydavatelskou aktivitu Bratří nežárlil. Mluvil o jejich výsledcích s uznáním a ve svých edicích (včetně překladu Itineraria) uváděl mnoho biblických citátů právě v tom znění, které nacházel u Bratří.²⁰⁾ Na jednom místě „Putování svatých“ se o překladatelské práci Bratří výslovně zmínil a v kon-

16) Stalo se to někdy na počátku 80. let 16. století a nejspíše v Praze; pravděpodobně získal Veleslavín hned 1. či 2. vydání knihy.

17) Podle Veleslavínovy předmluvy, datované 27.8.1592.

18) Píše-li Jakubec na uvedeném místě, že „knihy však vyšla až po smrti překladatelově r.1612“, je to v rozporu se skutečností, že existují dvě vydání Veleslavínova překladu, rozlišitelná obrazem sazby a některými prvky grafické úpravy. Nejen předmluva, nýbrž i titulní list úplného výtisku z Palackého knihovny /knih. Nár. muzea signa 29 B 3 Č a 9/ nese letopočet 1592. Novozákonní část 2. vydání /1610/ a pojednání De monetis etc. /1609/ svým datováním rovněž Jakubcovu teorii popírají.

18a) Jednou z jejich příčin bylo, že se hodnota domácího stříbra / a na něm založené měny/ zmenšila dovozem stříbra z amerických nalezišť, stále hojnějším / Kopecký 77/.

19) Vydávání této bible - v 6 dílech a s textem obsáhle komentovaným - bylo zahájeno r. 1579 a v roce 1. vydání českého Itineraria se už přiblížilo svému dokončení / z této tzv. Šestidílků zbývalo vydat Nový zákon, k čemuž byl použit revidovaný starší překlad B. Jana Blahoslava; vyšel r.1594/. Kralický překlad vyšel znovu r. 1596 - tentokrát v jednom svazku. - Veleslavínův dědic, syn Samuel, vydal Melantrichovu bibli znovu r. 1613, souběžně s posledním vydáním bible Kralické před Bílou horou.

20) Kopecký Daniel Adam etc.81.

krétním sporu se právě jejich textu dovolal.²¹⁾ Mnohé nasvědčuje tomu, že mezi ním a Jednotou bylo víc než zjevná sympatie. Snad opravdu v něm můžeme vidět jejího člena, „opatrného tajného Českého bratra“.²²⁾ Vždyť jejich víra a kázeň byly jeho srdci a životnímu stylu neobyčejně blízké a v lásce k českému jazyku a v jeho pěstování se s nimi takřka ztotožňoval.

Vraťme se však k Itinerariu a k jeho překladu. Veleslavín nepřekládal ani Buntingovu němčinu, ani latinu jeho některých pramenů otrocky - naopak místy dosti volně. Dá se snad říci, že ne na škodu věci, nýbrž spíše na její prospěch. Opovažují se dokonce tvrdit, že svým překladem českému čtenáři Buntingovo dílo přiblížil a obohatil. Dokladem může být hned podtitul Itineraria: namísto „Ein Reisebuch“ (über die ganze Heilige Schrift) klade krásný obraz a obrat souslovím „Putování svatých“.

Pozdějším protireformačním „strážcům víry“ a „vylepšovatelům“ nekatolických knih to však nezabránilo v tom, aby se zdrželi zásahů do výtisku tohoto „Putování svatých“. Bedlivě a v hojnosti zakrývali svým černidlem celé „závadné“ odstavce, řádky nebo alespoň jednotlivá jména a slova.²³⁾ Můj exemplář 2. vydání z r. 1609/10, jeho dochované stránky jsou toho smutným dokladem. Je takřka národním štěstím, že při nejmenším právě ten výtisk Palackého knihovny zůstal takových zásahů uchráněn.

Čtenář musí v knize projít nejprve sledem úvodních textů, dost rozsáhlých (26 stran). Takový úvod býval v dobách vzniku a překladu knihy její obligátní součástí. Bylo totiž třeba vzít uctivý zřetel na vlastní „vrchnost“ nebo na jinou osobu, vznešenou či zámožnou. Jí bylo třeba dílo výslovně věnovat - aby od ní bylo možno očekávat společenskou a finanční podporu vydání. Často bylo třeba i toho, aby se autor předem zaštitil vůči výtkám uznávaných autorit v jeho oboru, zvláště byl-li jim vystaven poprvé. Knize bylo ovšem k ozdobě a k prospěchu, jestliže byl čtenář na její četbu připraven pochvalnými verši, napsanými na autora nebo i vydavatele. Právě takové to je při tomto Itinerariu.

Magistr Heinrich Bunting je dedikuje své zemské vrchnosti, brunšvickému a lüneburskému knížeti Vilému mladšímu. Činí to v předmluvě

21) Veleslavín mluví o kralických překladatelích jako o „dobrých mužích“ /395/.

22) Kopecký 19.

23) Ještě na počátku našeho století zpracovává „Český slovník bohovědný“ upozorňuje a nabádá dnešního čtenáře „Putování svatých“: „Index boh. librorum prohibitorum uvádí místa závadná s návodem k opravám / na str. 48-52/ , / sv. II, 596/.

datované o Velkém pátku r. 1579 (= 26. 3.). Ví přitom dobře, s jakým vztahem ke knize může u svého knížete počítat. Dávnější Vilémův předek podnikl před 408 lety a v takový den cestu na Blízký východ a v Cařihradu byl přijat samotným císařem Emanuelelem. Tam osvědčil své znalosti křesťanského učení, neboť byl schopen disputace s císařovými theology o Duchu svatém. Bunting to svému pánu uctivě připomíná. O jeho bližším předku Arnoštovi se mu ovšem zmiňovat nemusil.²⁴⁾ Pak dává Bunting místo jakémusi úvodu do tematiky knihy, kterou je Palestina jako pravlast Izraele a církve. Pro tuto knihu, která je „Reisebuch“ o ní a po ní, napsal takovýto úvod Buntingovi jeho „obvzlátní přítel“²⁵⁾, brunšvický superintendent Chemnitz. Zdůraznil v něm také potřebnost a užitečnost vydávané knihy a Buntingovu způsobilost k jejímu napsání.

K následující latinské básni, k oslavné „elegii“ na autora Itineraria²⁶⁾ připojil jeho překladatel jinou: oslavující jeho samého.²⁷⁾ Za ní otiskl svou předmluvu a svou dedikaci. Jejím adresátem není nikdo jiný než moravský velmož a zemský hejtman Karel ze Žerotína.²⁸⁾ Překladatel Iteneraria do češtiny se k němu obrací jako k „patronu mně dobrotivě a laskavě příznivému“.

Pak se slova ujímá opět „skladatel knihy této“ Bunting. Ohlašuje čtenáři osnovu své práce. (Teprve odtud je česká edice stránkována.) Následuje jeho soupis jmen „předních autorů aneb skribentů, z nichž kniha tato sebrána jest“. Je v něm uvedeno 44 rozmanitých autorů - od starověkých historiků a theologů po soudobé, od hvězdářů a matematiků po ces-

24) Kníže Ernst von Braunschweig - Lüneburg žil v letech 1497-1546. Byl jedním z těch německých knížat, která se záhy přihlásila o reformaci církve na svém území, jejímž iniciátorem byl dr. Martin Luther/1483-1546/. Kníže býval Lutherovým posluchčem a ve svém knížectví prosadil reformaci i proti vůli svého otce. K jejímu provedení pozval augšpurského kazatele Urbana Rhegia /Rogge, Luther 338 a 348/.

25) M. Martinus Chemnitius /1522-1586/ byl dogmaticky umírněný lutherský theolog, autor „Loci communes“ /Obecně závazná místa či biblické texty klíčového významu/ a „Examen Consilii Tridentini“ /K. Heussi, Kompendium d. Kirchengeschichte 366/. Chemnitius byl v tehdejší době „směrodatným theologem v dolnosaském prostoru“ /Gasse /. Jeho úvod k Itinerariu měl také stvrdit Buntingovu pravověrnost. Takového stvrzení /datovaného 25.2.1581/ bylo zřejmě zapotřebí hned od druhého vydání knihy.

26) Autorem hexametru je Herrmann Neuwald.

27) pochází od Georgia Carolida Pragens a byla napsána zřejmě těsně před vyjitím překladu.

28) Tento Karel, dnes běžně označovaný jako „starší“ /1564-1636/, začal sám užívat tohoto označení až po roce 1600 - k odlišení od svého synovce /M.Rejchrtová, Korespondence 10/. Tím se vysvětluje označení „mladší“ v předmluvě z r. 1592.

tovatele. ²⁹⁾ „Skladateli knihy této“ posloužila ovšem na prvním místě Písma Starého a Nového zákona a také historické práce Josefa Flaviea.

Z instrukce, kterou se tento úvod do knihy uzavírá (“ O pořádku, kterýž se v knize této...zachovává”), poznává čtenář, že ho autor chce dovést přes geograficko-historické poznání osob a míst v bibli až k jejich „alegoriím“, tj. k jejich „duchovním vyznamenáním a výkladům“. Ty jsou už z jeho vlastní theologické dílny. V nich překračuje Bunting meze, které jsou mu dány použitou literaturou. Ohlášený postup zachovává jak v „knize první“, týkající se Starého zákona, tak v „knize druhé“, obírající se Novým zákonem. ³⁰⁾ A tak nachází čtenář nejprve na 8 „tabulích“ (= mapách) „položení všeho světa, tří jeho dílů a země Svaté, též i cestu synů Izraelských z Egypta“171 . Na první „tabuli“ je svět „vymalován ve způsobu a formě listu jetelového“ - na třetí Evropa jako královna-panna se svými insígnii - na čtvrté Asie v podobě okřídleného koně Pegase.

Před vstupem do Svaté země má být každý poutník poučen ještě o jejím “geometrickým vyměření“ /36-38/. Vysvětlují se mu geografické pojmy gradus (“nebeský stupeň“) - minutum (“minuta stupně“) - stadium (“hon“) - passus (“krok“) - palmus (“střevíc“) - a různé druhy loktů a mílí. Z nich zvolil Bunting pro své stanovení vzáleností míst a délek vykonaných cest jedinou: tzv. míli německou, „kterýchž v zemi Brunšvicke užívají“ 38/. Té také použil pro svou tabulku délek a šířek „nejpřednějších a nejslovutnějších míst“ /40-41/. Bude-li si pak čtenář - poutník připadat „jako by nový člověk byl a pravý poutník a vandrovník v Písmech svatých, který přichází a chodí z jednoho místa na druhé a nábožně navštěvuje a ohleduje...přítomnými očima spatřuje, jako by ta všecka v předešlém způsobu zůstávala a stála“ (II/3), tak to bude podle autora ten pravý přístup k četbě jeho díla.

Kroky svých čtenářů-poutníků po Svaté zemi zaměřuje Bunting nejprve do samého jejího středu (a středu všeho světa): do města Jeruzaléma - jak slíbil ve druhé části svého „Pořádku“. Z Jeruzaléma vyměřil Bün-

29) Četba zprávy z cesty do Svaté země, podniknuté r. 1483 jedním z nich, Buntingovým krajanem, rytířem Bernardem z Breitenbachu, možná inspirovala Buntinga k sepsání Itineraria. Zpráva s titulem „Peregrinatio in terram sanctam“ vydal Petr Drach ve Špýru r. 1500. Bunting z této zprávy velmi často cituje a na ni se odvolává.

30) Proto mohl uvést tuto „druhou knihu“ už bez zvláštních dedikací a jedinou „Předmluvou k pobožnému a křesťanskému čtenáři“ o necelých 6 stranách.

Mapa Evropy dle "Itineraria"

ting všechny vzdálenosti do ostatních palestinských lokalit.³¹⁾ Věnuje přední pozornost chrámu Šalamounovu a Herodovu, který stával na jedné ze čtyř jeruzalémských hor - jeho stavebním prvkům a kultovnímu inventáři.³²⁾ Protože v Jeruzalémě jde o objekty většinou dávno zničené (chrám byl srovnán se zemí po židovském povstání r. 135 po Kr.) anebo zcela přestavěné, považuje Bunting za potřebné povědět o dnešním stavu míst, kde se tyto objekty nacházely (87nn). Pokud jde o baziliku, postavenou křížáky na místě „Božího hrobu“, uvádí křesťanské církve („sekty“), které se dělí o její správu.³³⁻³⁴⁾

Následuje obsáhlý díl s názvem „Pouti anebo cesty svatých patriarchů a otců starýchů“ (93-182), s kapitolami o postavách „biblické prehistorie“ (Gn 1-11). Obširně jsou popsány cesty patriarchů Abrahama, Izáka, Jáкова a jeho synů, Mojžíše a synů Izraele, Jozua, soudců a Rut. Rozdělení země Kananejské je podrobně popsáno ve zvláštním „traktátu“ a umístěno až za „Závěrem první knihy“ (413-478). Počínaje první knihou Samuelovou a druhou knihou Královskou /resp. Paralipomenon/ konče, chodí autor se svými čtenáři po cestách a na místa králů obojího království - až do zániku království judského r. 586 př. Kr. Tento oddíl je jakoby zářmován historiemi proroka Samuele a Eliáše s Elizeem. Objevují se v něm častěji různé exkurzy.³⁵⁾ Mimořádně mnoho stran je věnováno cestám krále Davida (204-227). Nepochybně proto, že jde o mimořádně významnou postavu jak v dějinách Izraele, tak pro christologický výklad Starého zákona. Zvláštní odstavec je věnován „cestám a tažením“ agresorů proti Izraeli: králů egyptských, assyrských a babylonských.

Na zmíněná pojednání o cestách Eliášových a Elizeových plynule navazují zprávy o dalších starozákonních prorocích - od Izaiáše po Mala-

31) viz jejich seznam v „Tabula longitidinum et latitudinum“/39. 40n a II/ 116n/. Jeruzalém je také prvním místem, jehož vzdálenost Bunting od své vlasti vypočítal: 500 něm. mil, tj. cca 3718 km od města Norimberku.

32) O něm na stranách 41-63; jeho konterfekt čili panoramatické zobrazení je na str. 44/45.

33) V mém exempláři ponechal cenzor v podstatě nedotčenou pouze charakteristiku katolických františkánů; u nekatolických ortodoxních řeholí vyškrtal všechny řádky, popisující jejich odlišnosti; podobně naložil s koptickými. List s charakteristikami ostatních „sekt“ nejspíš z knihy vytrhl.

34) Veleslavín zřejmě usoudil, že město Jeruzalém bylo v Itinerariu popsáno nedostatečně. Proto vydal své zpracování latinského spisu o „Vypsání města Jeruzaléma i předměstí jeho“ od Christ. Adrichomia, nizozemského biblisty; Vydal je takřka současně s prvním vydáním svého překladu Itineraria.

35) Na př. o transportu archy úmluvy - o královně ze Sáby a jejím dvoru - o umístění Salmanazarových kolonistů v Samařsku - o místech deportací Židů v Babyloně.

chiáše - uzavřené rejstříkem míst, kde působili. Krátkým vylíčením cest a míst zbývajících postav z kanonického textu (Ezdráše, Ester a Joba) Buntingova práce se Starým zákonem ještě nekončí. Theolog, stojící s Lutherem na přejném stanovisku k starozákonním apokryfům, věnuje pozornost i postavám a místům, které uvádějí (skoro 40 stran). Využívá přitom možnost seznámit se s městy „slovnými“, leč zmíněnými ve Starém zákoně pouze okrajově.³⁶⁾

Nežli s autorem vyrazíme k dalšímu putování - to jest abychom svými kroky prošli Novým zákonem - zastavme se u pěkného Buntingova dílka, které je vsunuto ještě před rejstřík ke starozákonní části Itineraria. O obsahu tohoto dílka a o jeho významu pro Buntingovu práci s biblí nám poví takřka všechno titul: „De monetis et de mensuris Sacrae Skripturae, t.j. Vlastní a horlivé počtení a vypsání všelijakých mincí a měř v Písmech svatých. V němžto vysvětlují se a s našimi mincemi a měrami podle potřeby a jak možno srovnávají všelijaké stříbrné i zlaté mince, k tomu všelijaké míry obilné a vinné, kteréž v užívání byly u Židů, Řeků a Římanů, pokud se o nich zmínka činí ve Starém a Novém zákoně.“³⁷⁾ Za titulním listem čteme opět jména autorů, z nichž Bunting čerpal.³⁸⁾ Vlastní výklady jsou uvedeny opět „Předmlouvou pobožnému čtenáři“.³⁹⁾ Jsou poskytnuty mnohé příklady počítání, a to jak mincí tak měř židovských. Srovnáním měř hebrejských, řeckých a latinských se toto teoretické dílko uzavírá.

„Putování svatých kniha druhá, na Nový zákon“, jejíž titulní list v mém exempláři nese rok vydání 1610, má vůči „první knize“ /o Starém zákonu/ postatně menší rozsah: pouhých 200 stran. Odpovídá to rozdílnému rozsahu obou hlavních částí bible, ale i možnosti odkazovat v Novém zákoně na to, co bylo o věci již řečeno v starozákonní části. Autorův záměr s čtenáři zůstává týž: umožnit jim „k těm svatým a Bohu přemilým

36) O Alexandrii /v souvislosti s Jesusem Sirachovcem/ - o Antiochii /v souvislosti s Antiochem IV. Epifanem/; o Římu je tu pouze údaj o jeho vzdálenosti od Jeruzaléma /382 mil./ a odkaz na „širší a hojnější zprávu“ při cestách Pavlových.

37) Toto pojednání se objevuje v komplexu Itineraria až v jeho dalších vydáních, nejdříve roku 1583 /Gasse/.

38) Některá jména se objevila již v předchozím bibliografickém soupisu: Jeronym, Luther, Munster... Jiná jsou tu nová: Galenus, Camerarius, Septuaginta interpretes ... / 480/

39) Na stranách 481-484. Předmluva není datována; z jejího textu je patrné jen to, že byla napsána - spolu s pojednáním - až po dokončení obou hlavních částí Itineraria /SZ a NZ/.

lidem se přitovaryšiti, s nimi jako po těch místech se procházeti a ty nevymluvné Boží skutky nábožně rozvažovati a v duchu rozjímati“⁴⁰⁾ Nejhlubším důvodem sepsání však autorovi byla možnost obírat se putováním a místy působení Ježíše Krista.⁴¹⁾Toho, kterého má za Spasitele životů svých čtenářů i svého vlastního. Čtenářům četbou „první knihy neunaveným slibuje, že naleznou ducha osvěžující „připomenutí mnohých historií kratochvilných a pěkných alegorií aneb výkladů duchovních“ také v této „druhé knize“.⁴²⁾ Pro zeměpisnou orientaci jim postačí jedna „tabule země Svaté“ /7/ a „tabule zemí, krajin a měst, v nichž svatý Pavel kázal“ /118/119/.

První kapitolou této „druhé knihy“ tvoří „cesty a putování blahoslavené a vždy čisté Panny Marie“.⁴³⁾ Překvapí zde výklad o jejím útočišti v Hermopolis v Egyptě /17/. Podle evangelia Matoušova jsou nyní na řadě cesty „mudroů od východu slunce“ a cesty Jana Křtitele. Od str. 24 do str. 93 jsou vypsány cesty Ježíšovy. Nejprve ty vztahující se k jeho dětství a sahající po účast na svatbě v Káně a počáteční působení v Kafarnaum. Další látku evangelií disponuje Bunting od prvních velikonoč v Jeruzalémě k druhým, od druhých k třetím a od třetích ke čtvrtým /o kterých byl Ježíš ukřižován/. Paralelně sleduje léta Ježíšova života /rok 31.až 33./.⁴⁴⁾ Ježíšovy cesty po jeho zmrtvýchvstání tvoří závěr tohoto oddílu. Všechny ty cesty Bunting bedlivě změřil a sečetl a došel k počtu 668 mil.⁴⁵⁾ Následující cesty apoštolů Petra a Jana /pod tímto jménem zná Bunting autora čtvrtého evangelia a knihy Zjevení jako jedinou postavu/, jakož i Filipa. Poslední kapitolou rovněž značně rozsáhlou - přirozeně vyplňují cesty apoštola Pavla

40) Záměr je vyjádřen na str. 3 předmluvy k novozákonní části.

41) V tomto Ježíši Kristu „sám Bůh z nebe sestoupil a osobně chodil u nás zde na zemi, putoval pro nás bídne lidi a pracně přecházel...“ /4/.

42) „... jakož i vyrozumění mnohých historií a pohanských poetů“. Takové obrazy a obrázky patří k Buntingovu vypravěčskému stylu. Ve starozákonní části se čtenář dočetl - vedle mnoha jiného - o černoších /354/, o Peršanech /373/, o rostlinstvu a zvířatech „v zemi Hyrkánie“ /403/, ba i o egyptském hádku ichmoneumonovi /97/ a o „silných obrech a železa žroutech“ /415/. V novozákonní části mu autor poví na př. o zemětřeseních /112/, o historii mauzolea na ostrově Gnidu /177/ a zvláště obšírně /122-124/ o průběhu nemoci krále Alexandra z Tarsu. Popisuje také stavby starověkého Říma, papežovo sídlo v něm a dokonce i jeho úbor /195-7/. Hyrkánie je země při dnešním Kaspickém moři /403/.

43) Protestantu Buntingovi pochopitelně není Marie sveticí, nýbrž jen „matkou našeho Pána Jezu Krista“ /9/.

44) Při této dispozici se přidržel návodu svého rádce Chemnitia /91/.

45) Nepočítá k nim ty cesty, které uvádějí jen mimoevangelijní prameny /86/.

/117-199/. Při nich jsou obšírněji popsána města Tarsus, Athény, Korint, Syrakusy a také ostrovy Rhodos, Kréta a Malta. Římu jsou věnovány srany 192-198n - nejvíce ze všech míst na apoštolských cestách. Těmito dalšími kroky své putování Buntingovou knihou končíme. Poznáváme v ní dílo velké, ucelené a vzácné.

Bunting koncipoval svoje Itinerarium jako výčet biblických postav /co možná úplný/, jejichž shodným rysem života byl pohyb z místa na místo, směřování odněkud někam, poutnictví. Byla to koncepce dynamická a čtenáře k pohybu strhující. Působila na ně - ať žili v Německu, Buntingově vlasti, či v jiných zemích, kam se jeho kniha díky překladům dostala - někdy zadlouho po Buntingově smrti r. 1606.

Dynamičnost Buntingovy koncepce je dána třemi faktory:

1. Buntingovi jsou Písma Starého a Nového zákona knihami historie in toto a životy jejich postav historií in particulis. V geografickém smyslu je tomu tak i s místy, po nichž cesty těchto postav vedou. Žádná z těch dílčích historií nekončí ovšem tehdy a tam, kde se jí kladou hranice biblické knihy /kanonické či apokryfní/. Bunting tuto hranici zásadně překračuje a svého čtenáře vede dál a dál, dějinami křesťanské církve i pohanského světa až takřka do jeho současnosti. Tím ho do proudu historie nenásilně včleňuje - historie, která dojde svého konce mimo tento svět, až v „nebeském Jeruzalému“ /v realizaci biblické představy o Božím království na věky/. Už tímto včleněním je čtenář učiněn následovníkem Ježíše Krista, pokračovatelem v jeho pozemském putování až k tomuto cíli.

2. Nejen v téže historii dává Bunting čtenáři shledávat sebe začleněného; dává mu shledávat se v pokračování situace a existence biblických poutníků. K poutnictví patří, že člověk odkázán všude na ty možnosti, které jsou mu poskytnuty - že kráčí z místa nejistého na místo také a zase nejisté - že je nezajištěn pro budoucnost, ať jde o nejbližší den či celý zbytek života. Už jeden z prvních biblických poutníků - Abraham - „šel, nevěda kam přijde“ právě v tomto smyslu /Žd 11,8/. A jeden z posledních v jejich řadě - Pavel, Kristův apoštol - prohlásil: „Nyní já sevrín jsa duchem, beru se do Jeruzaléma, nevěda, co se mi v něm má státí“ /Sk 20,22/. Před své čtenáře - poutníky dovede však Bunting předestřít naději v této jejich existenci - naději v jejich Spasiteli Bohu, že s ním „všudy projdou zachováni a s cílem svým se neminou“.

3. V řadě poutníků - od těch biblických až po současné - zaujímá poutník Ježíš zcela zvláštní místo. Nese totiž úděl poutníka nejen ve svém připodobnění všem ostatním, nýbrž i v jejich zastoupení - k vykonání díla jejich spásy. Ti ať tedy rozjímají, „jak veliké, daleké, nebezpečné a pracné

cesty Syn Boží za příčinou naší před se bral a s nemalou těžkostí vykonával“ /II/5/ - a ať se při tom „od slzí nezdrží pro velikou lásku svého Spasitele“ /II/4/. Takovým vztahem k největším z poutníků všech dob nabývají svou pravou identitu. K tomu jim autor *Itineraria* účinně napomáhá.

Specifickou, vědeckotechnickou komponentou Buntingova podání cest je vypočítávání vzájemných vzdáleností jednotlivých míst. To by mohl mnohý „pobožný křesťan“ považovat za „bláznovství pouhé a práci neuzitečnou“. Proti tomu argumentuje Bunting přetrvávající existencí mnohých biblických lokalit od časů biblických až po přítomnost.⁴⁶⁾ Jsou tu hory, vody, ale i města, která dosud stojí - byť jen v troskách. A jsou po ruce měření, již provedené Cl. Ptolemaiem - cestovatelské záznamy Jeronymovy /včetně údajů o vzdálenostech míst/ - výzkumy současných badatelů. Z nich mnozí jsou „znamenití doktoři a vzácní lidé, kterýchž jsem v této práci své požíval a všecko geometrickým a hvězdařským způsobem skrze *Tabulas Sinuum* vyčítal“ /3/. Jejich poznatky o Svaté zemi a naměřené hodnoty o ní „nám slouží a pomoc činí, abychom se tím lépeji a gruntovněji Písmům svatým rozuměti učili“. Bez důkladného popisu biblických lokalit /k němuž podle Buntingova mínění patří jejich „vyměření a vyčtení“/ židné historie Písem svatých... nemohou právě a dostatečně vyloženy ani vyrozuměny býti, ale zůstávají nesrozumitelné a ztmělé“ /3/.⁴⁷⁾ Pověděné postaći k tomu, aby čtenáři pocítili vztah starostlivého pastýře duší, který autor knihy vůči nim má. Považuje se za „duchovního jubilirera /šperkaře“, který přináší „nejdražší perlu“.⁴⁸⁾ Svou knihu nazývá rovnou knihou „spasitelnou“, t.j. sloužící k spasení těm, kdo ji budou s pravým vztahem ke Kristu číst /II/6/. Kdyby ji odložili nedočtenou, kdyby si měli „při tak těžké materii a práci velmi brzo stesknoti“ - pak „knihy tato sama o sobě neměla by žádně milosti /půvabu/, proč by čtena býti mohla“ /413/. Jestliže se však autor všemožně snaží o to, aby čtenáře při četbě své knihy udržel,⁴⁹⁾ pak to činí proto, aby „tím

46) „Cožpak ještě i nyní jest na světě a na svém místě stojí, to se jistě vyměřiti a vyčísti může“, prohlašuje Bunting ve své „Předmluvě skladatele knihy této“, str. 1.

47) Na př. 130 let životního putování praotce Jákoba /Gn 47,9/ lépe pochopí čtenáři, který se dá vést knihou od jedné zastávky praotcova putování ke druhé. Nebo se může síle soudce Samsona tím víc podívat, zná-li vzdálenost mezi Gazou a Hebronem, kterou ušel Samson s celou městskou branou na zádech /3.4/.

48) Takto se představuje svému knižeti Vilémovi v dedikační předmluvě k 1. dílu *Itineraria*.

49) Třeba i rozmanitými prostředky, jimiž budí čtenářův zájem a o nichž je řeč v kapitole V.

větší a horlivější chuti, milosti a žádosti k čítání Písem dojíti a nabýti mohli“ /482/. Aby je Ježíš Kristus skrze ta Písma o něm „naposledy /=nakonec/...k sobě přivedl“ /412/. Touhou po tom vyznívající všechny Buntingovy krátké modlitby - s poutníky - jimiž uzvívá své předmluvy, svůj úvod k celému dílu a také každou z jeho částí.

Kdo se chce pokusit o to, aby získal pro účast na dobré věci další lidi, ten sám musí být pro ni získán první a dřív než oni. Dá se říci že takto byl pro Buntingvu knihu o poutnících a pro poutníky získán její český překladatel - M. Daniel Adam z Veleslavína. Tento humanisticky orientovaný učenec a vydavatel měl dobré povědomí o cestování do zemí Blízkého východu, především do Palestiny. Jemu prvnímu - utrakvistickému sympatizantu s českými bratry - byla Palestina „zamí svatou“ a její poznání /a rozšiřování tohoto poznání/ bylo věcí jeho srdce, jeho víry. Naplňovalo ho zdravou hrdostí, že se tohoto cestování zúčastnili velmi záhy i čeští lidé - jako poutníci nebo jako vojáci.⁵⁰⁾ Mnozí z nich zůstali Veleslavínovi neznámí /ti předchozí i ti následující/ a neznámé mu zůstalo i to, co na svých cestách uviděli a zažili. Jen Český bratr Martin Kabátník z Lito-myšle a katolík^{50a)} Voldřich Prefát z Vlkanova zanechali Čechům o svých cestách obšírné písemné zprávy.⁵¹⁾ Obě zprávy - spolu s dalšími, pouze útržkovými - však poskytovaly pro žádoucí poznání Svaté země jen úzkou základnu. Příležitost rozšířit ji podstatným způsobem se naskytl právě Veleslavínovi a právě tehdy, když se mu dostalo do rukou Buntingovo *Itinerarium Sacrae Scripturae*. Kdy a kde k tomu došlo, je těžko přesně určit. Veleslavín dopsal svou předmluvu k 1. vydání svého překladu

27.8. 1592. Píše, že to bylo to vydání, které Bunting „před několika lety na světlo vydal“ - což se stalo roku 1579 či 1581.⁵²⁾ Důležitější než jistota v této věci je Veleslavínovo vyznání /ve zmíněné předmluvě/, jak silně na něho Buntingovo dílo zapůsobilo. Shledal, že „mnohými příčinami převyšuje tak kniha všechny ty a takové traktáty,“ které byly o Svaté

50) Věděl o putování do Palestiny, které podnikl již roku 1130 pražský biskup Menhart, i o vojenské výpravě čtyř českých šlechticů v témže století, na obranu křesťany dobytého Jeruzaléma.

50a) Prefát byl upřímný, ale tolerantní katolík (E.Michálek podle Jakubce 1,623 a Vlčka 1,362).

51) Kabátník pronikl do Palestiny poté, co se v Cařihradě rozdělila čtyřčlenná výprava Bratří / r.1491/. Prefát podnikl svou cestu v letech 1546-7; jeho cestopis, vydaný r. 1563, vyšel znovu r. 1947 v jubilejním vydání.

52) O problému data viz již pozn.č.18. Druhé datum je pravděpodobnější, jestliže ve Veleslavínově exempláři byl už Chemnitíův úvod do tematiky knihy, datovaný až r. 1581.

zemi v cizích jazycích či česky dosud napsány. Uvážil všechny její přednosti a dal se do práce, kvůli které „poodložil...na stanu jiných prací povolání svého“.

Učinil to „předně pro zvelebení cti a slávy Božího jména“. Toto Veleslavínovo slovo považovat za pouhou zbožnou frázi, v jeho době obligátní, není podle mého soudu na místě. Ze své neskrývané víry chápe Veleslavín, že Bůh dochází slávy u každého člověka, který touží „stavět se duchem a myslí v těch místech“, kde se udály podivuhodné Boží skutky a v krajinách, kde Ježíš Kristu vykonal své spasitelské dílo. Ovšemže „není možné všechněm do těch krajín putovati a vandrovati, všechněm pak užitečné Boha v skutcích jeho znáti a oslavovati“. Překladař /v souladu s autorem/ velice záleží na tom, aby všechny ty Boží skutky, které z Písma zná a v „Putování svatých“ najde objasněné, „k svému v pobožnosti vzdělání a ve víře posilnění obrátiti uměl.“ Právě k tomu - přede vším jiným! - chce Veleslavín budoucímu českému čtenáři napomáhat svým překladatelským a vydavatelským počinem. Věnuje-li ve své předmluvě hodně místa i jiným věcem - jako je chvála autopsie /očitého poznání/ nabývající „v pravé pobožnosti hojnějších prospěchů“ /jakou spatřuje právě u Žerotína/ a jako je důraz na význam dosavadních cestovatelských výkonů a cestopisných výtěžků pro vzdělanost českého národa - přece to nepotlačuje do té míry základní zbožný záměr této předmluvy, jak se to zdá autoru monografie o Veleslavínovi.⁵³⁾

K Veleslavínovi „předně“ se ovšem pevně druzí jeho „potom“. Prohlašuje, že vydává svůj překlad „potom pro obecný užitek a rozšíření národu a jazyka našeho slovanského“. U Veleslavína s křesťanským, Boha oslavujícím směřováním takřka splývá záměr světový a kulturní. Jeho pastýřská starostlivost o lidskou duši si se starostlivostí Buntingovou nezadáva. A tak vydává Veleslavín - jako už tolikrát předtím - „českou knihu, aby našim obecným a prostým lidem, ježto jiných jazyků kromě mateřského neumějí ... tím spíše v známost vjíti a vzácnější bytí mohla“.⁵⁴⁾

Pochopení a podporu pro tento svůj dvojjediný záměr hledá Veleslavín u Karla staršího ze Žerotína /jak již pověděno/.⁵⁵⁾ Ten byl v té době

53) Podle M. Kopeckého /Daniel Adam z Veleslavína, 1962/ Veleslavín na rozdíl od Buntinga své předmluvy sekularizuje, dává jim „světskou funkci“ / 47/; uvádí svůj překlad Itineraria jako pouhou „literaturu cestopisnou“ /48/. Podobně ještě v Kopeckého knize o českém humanismu / z r. 1988, str. 169n/.⁵⁴⁾ Veleslavín je přitom přesvědčen o tom, že českým jazykem lze adekvátně tlumočit i díla spirituálně tak obsažná a filologicky tak náročná, jakým je to Buntingovo - že česky lze vyslovit i téměř všechny „ty věci, o nichž Řekové i Latináci napsali, ozdobně, srozumitelně a vlastně“.

55) Kromě dedikační předmluvy / s podpisem „Vaší milosti k všem možným službám hotový“/ opatřil Veleslavín svou edici „Putování svatých

osobností takového duchovního založení a takové mravní vážnosti i oddanosti národu - přitom osobností takového společenského postavení i zámožnosti - že se Veleslavín sotva mohl obrátit na osobnost vhodnější. Nepochybuji o tom, že se mu od Žerotína pochopení a podpory vskutku dostalo; jejich konkrétní výraz ani objem jsem, žel, nestihl vyšetřit. Za důležitější však považuji v tomto ohledu celkové příznivé duchovní klima, v němž Veleslavín svůj překlad připravoval a vydával. Klima intenzivního, stále se šířícího obecného zájmu o bibli, o její obsah, jakož i o cestu do země Izraele, do „země Svaté“. Kniha vyšla z Veleslavínova editorského pera a z jeho tiskařského lisu tak přišla v příhodný čas a padla do mnohých vztažených rukou. Stala se potřebnou pomůckou dalším poutníkům - ba víc: stala se prostředkem Veleslavínova náboru těchto dalších poutníků.

Překladař pochválil svého autora za to, jakým způsobem zpracoval materiál, který mu poskytly prameny: „Což jiní pobožní a víry hodní muži a poutníci ve svých spisech zaznamenali, to on rozšafně a bedlivě z nich vybral a čistým pořádkem připomenul ... cožkoli k chorografii /zeměpisu/ z potřeby náleží /str. 14/.⁵⁶⁾ Veleslavín však v Buntingově Itinerariu objevil víc než jen dobrou kompilátorskou práci „církvi Boží k snadnějšímu vyrozumění /porozumění/Písmům svatým“. Ze všeho předloženého může čtenář pro sebe vyvodit také „politická napomenutí a potřebná naučení“ / str. 14/. Poučený křesťan se stává zároveň poučeným obyvatelem tohoto světa a jeho odpovědným občánem.⁵⁷⁾

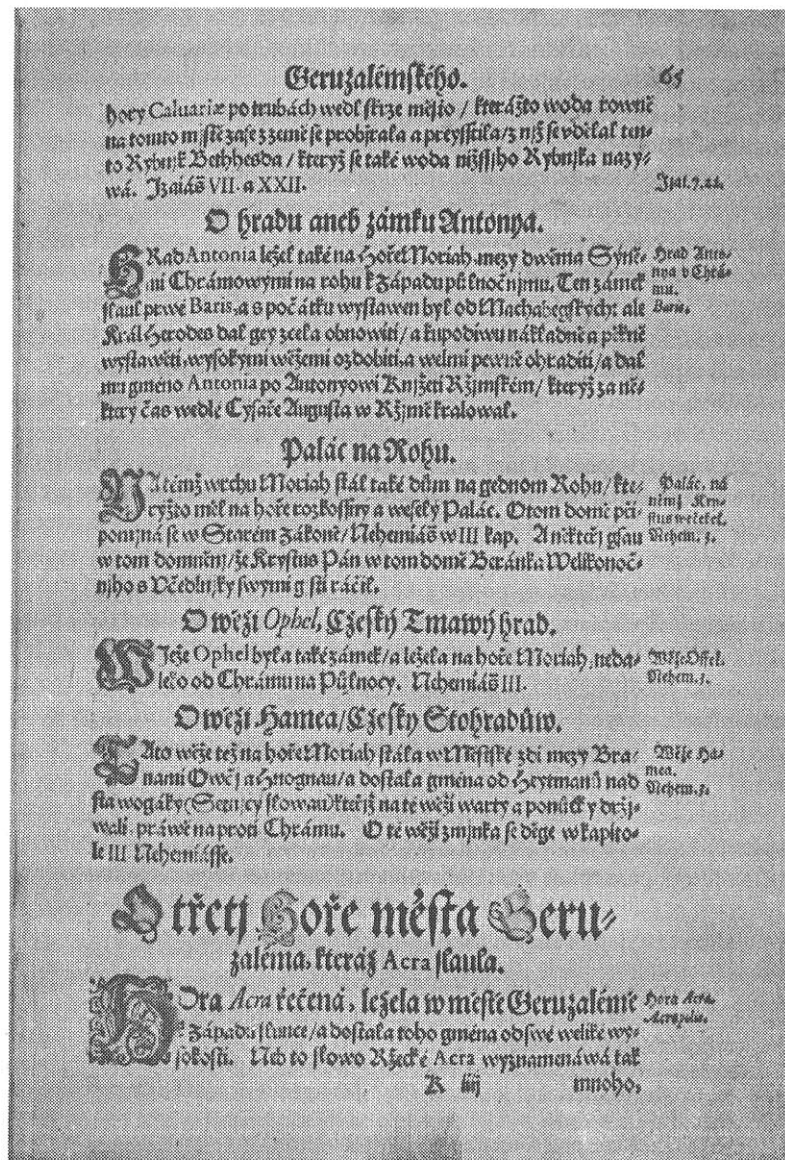
Popis jednotlivých lokalit zhusta začíná uvedením českých ekvivalentů k biblickým názvům / původu hebrejského či řeckého/. Proud takového popisu mívá však překvapivé vyústění v alegorickém výkladu

z roku 1592 ještě velkým znakem rodu Žerotínů a latinským oslavným čtyřverším na pana Karla /na rubu titulního listu/.

56) Veleslavín v tom spatřoval potvrzení dávné zkušenosti, že „geografie... druhé oko jest každé pravdivé historie“ - vedle chronologie; kdo se bez geografie zabývá historiemi Písem, „jest jako jednooký a tomu, což čte, nijakž dobře a dokonale rozuměti nemůže“ /15/. Veleslavín proto oceňuje Buntingovy „tabule geografické“ a „kontrefekty“ jako genuijní součásti zpracování tématu.

57) Takovému pojetí křesťanova „světoobčanské“ existence nasvědčuje také pořadí zmíněných 8 tabulí: „Nejprve jsou uvedeny dvě „tabule všeho okršlku zemského“ / ovšem bez Ameriky a Austrálie/, pak „prvního dílu světa“ /= Evropy/, pak „druhého největšího dílu světa“ /= Asie/ a „třetího“ /= Afriky/. Teprve pak jsou uvedeny tři „tabule Země Svaté“. O všech viz též kap. IV.

Ukázka textu "Itineraria", fol.65.

příslušného názvu. Autor dbá toho, aby čtenář poznal „netoliko historický, ale i duchovní smysl a tajné, figurou zastřené vyznamenání popisovaných míst či osob“; činí tak „všude, kdež se trefiti mohlo“. V těchto alegoriích spočívá specifický a svrchovaně theologický/hermeneutický/Büntingův výkon, který si podržuje schopnost oslovit, ba vzrušit čtenáře Itineraria až po naše časy. Předmětem alegorií jsou osudy a místa především ze Starého zákona, jejich jména i osudy. Svým obsahem jsou tyto alegorie christo-logické či christo-formní /o Ježíši Kristu Nového zákona mluvící či jej uvádějící/. Veleslavín považuje takové počínání za zcela legitimní a oceňuje je: „Poněvadž všechen Starý zákon na Krista patřil a stínem byl pravdy i světla svatého evangelium, velmi rozkošné jest i to rozvažovati ..., že to vše, což se při konání spasení našeho od Krista dalo, prvé dávno ve figurách lidu Izraelskému ... vydáno a předukázáno bylo“ /14.15/. Z velkého množství Buntingových alegorií mohu zde uvést jen několik příkladů a na nich ukázat jejich rozličné druhy: Posvátný vrch v Jeruzalémě má jméno Sion; Bunting je tlumočí jako „Vyhlídky“ /tj. Hospodina, Boha Izraele/ a z toho jména vyvozuje: „Odtud Bůh sestoupil do dolejšího Jeruzaléma, aby nás od hříchů našich očistil a nahoru do vrchního Siona a Jeruzalém nebeského, kdež sám přebývá, uvedl“ /47/. Brána Sionská v jeruzalémských hradbách - jako jediný přístup na tento posvátný vrch - „vyznamenala Pána Jezu Krista, který jest sám jediný brána a cesta k nebi, skrze něhož samého my vstoupiti a přijíti můžeme...“ /49/. Skalisko Moria / z příběhu Abrahama a Izáka/, nad kterým byl zbudován Šalamounův chrám, má jméno znamenající myrrhu; vypovídá o Kristu, že je „ta líbezně vonná a chutná oběť Boží“. Dále, že Kristus je „ta skála“, tj. pravý základ, na němž stojí jeho církev. Podle jiného výkladu Moria = „pocta a služba Boží“ - „nebo na tom místě a na té hoře figurí pocta a služba Boží ustanovena a zachována byla až do Pána Jezu Krista“ /49/. V Šalamounově chrámu bílý mramor je Kristus bez poskvrny, viny a hříchu - je kámen zavřezný staviteli; zlato a drahokamy připomínají plnost jeho božství; cedrové dřevo, netlející a nezničitelné červy, je Kristovo neporušitelné lidství; chrámovou Zlatou branou je Kristus uvádějící do věčného života. V tomto chrámu je Kristus oponou, která „visela mezi Bohem a námi na dřevě / jeho/ kříže“ a kterou můžeme přikryt své hříchy. Tam také je milostivým Božím trůnem, na který hledí zákony Starý a Nový / = dva cherubíni na schráně Boží smlouvy/. Str. 61.

„Rovně jako Mojžíš syny Izraelské prostředkem přes moře Červené z domu služebnosti a z poroby egyptské vyvedl a je z rukou a tyranství krále faraona vysvobodil: tak Syn Boží skrze svou svatou červenou

krev vyvedl nás ze služebnosti hříchu a od moci a tyranství ďábla nás vysvobodil. Jako král faraon se svým vším vojskem v moři Červeném se utopil a zahynul: tak Pán Kristus skrze svou drahou krev starého Adama, hříchy, smrt i ďábla se vším královstvím pekla utopil a zahladil“ /135/.

Kristus je také ten pravý Jozue /“Jozue a Jezus jest jedno jméno“, t.j. Vysvoboditel /154/. Nadto je tím pravým králem Davidem /podle 19 obsáhlých alegorií, vzatých z jeho královského života a působení, str. 216-220/. Ježíše Krista však připomíná /podle Buntinga/ také arabský pták Phoenix: svým letem ptáka /Krista nebeského/ - svým zlatým hrdlem /protože Kristus mluví pouhá zlatá slova/ - svým peřím na hlavě jako korunou /neboť nese korunu božské velebnosti/ - svým šarlatovým opeřením /neboť nese šarlatový plášť i červené krvavé rány /237/. Kristovým obrazem je ovšem Juda Makabejský /jako udatný lev z domu Judova, který přemáhá silou ďábla/ - kdežto Antiochus Epifanes je tím ďáblem, Antikristem, který staví ohavnost na místo Boží. Jako Antiochos v Babyloně krvavým způsobem skončil, tak „Antikrist musí ve svých hříších zemřít a na věky zahanbený zatracen býti musí“ /383/4/. Jako protikristovské zjevy a síly jsou podobně alegorizováni král Saul i ministr Haman z knihy Ester /201.346/. Bunting ve svých alegoriích uplatňuje tedy zhruba tyto typy.

1. reálný materiál /na př. stavební/ je mu předjímkou novozákonní christologické metafory

2. obsah názvu lokality mu evokuje novozákonní situaci nebo děj /jehož je Ježíš Kristus aktérem/.

3. chování a jednání starozákonní postavy /na př. Mojžíše, Davida a Eliáše/ je předsunutou paralelou Ježíšova chování a jednání

4. s tvarem nebo barvou předmětů ze Starého zákona korespondují tvar nebo barva předmětů či substance související s Kristem /na př. červená, bílá, zelená /

5. nedokonalý, stínový jev starozákonní / nejčastěji personální/ má svůj pravý, dokonalý protějšek v Kristu

6. negativní postava starozákonní vzbuzuje pomyšlení na pozitivní zjev novozákonní: na Krista či osoby ve vztahu k němu

7. neštěstí, ztráta života takové negativní postavy navozuje pomyšlení na pozitivní skutek Kristův, směřující k zajištění života^{57a)} Některé starozákonní postavy jsou Buntingovi obrazem /“figurou“/ Krista zcela jednoznačně. Takovým obrazem je mu na př. David. U něho se pak věci jeví tak, že skutky jednotlivých jeho odpůrců jsou shrnuty v kolektivní odpor a dílčí alegorie přecházejí v jediné drama: „Saul, Doeg, Achi-

57a) Všechny tyto typy alegorií je možno nejen doložit, nýbrž rozhodnit; pokusím se to učinit zjištěním, jak Bunting alegorizuje starozákonní postavu krále Davida /ze souboru, zmíněného na str. 20/:

Totéž označení starozákonní postavy jako u Krista: „milý, milovaný“ /= český význam Davidova jména /; srv. jméno Šalamouna /Šelómó = můj pokoj/ a novozákonní význaní o Kristu: „On jest pokoj náš“ /Ef 2,14/.

Původ Davida z téhož místa jako Ježíš Kristus: Betlém - pohyb po týchž místech: potok Kidron / Cedron, J 18,1/.

Bůh Hospodin je subjektem dění s Davidem a s Kristem, jež má pro jejich životy zakladatelský význam: David je pomazán za krále nad Izraelem - Ježíš je pokřtěn /“pomazán vodou“/ pro Izraele. Davidovo pozdější navrácení ke království ukazuje Buntingovi na Ježíšovo zmrtvýchvstání a nanebevstoupení /“odkud ho žádný bouřlivý Seba, Turek ani tyran nestrhne“ 220/.

Protějškem Boží aktivity v SZ může být Ježíšova aktivita: Hospodinovo ochránění Davida před Saulem je obrazem Ježíšova uniknutí úkladům Židů v Nazaretu /L4/.

Lidské subjekty nepřátelského jednání jsou v SZ a v NZ rozličné, ale jejich jednání je obdobně eticky scestné: Saul dává Doegem zlikvidovat 85 kněží - Herodes posílá vojsko k vyvraždění betlémských nemluvňat /Mt 2/; Davidův syn Absolon, který se vzbouřil proti králi-otci, a Židé, Ježíšovi vlastní lidé, kteří se vzepřeli vůči Ježíšovu mesiášskému nároku.

Způsob záhuby Hospodinových odpůrců předjímá v alegorii způsob záhuby Kristových odpůrců: sebezáhuba Achitofela /2Sa 17,23/ a Jidášova /Mt 27,5/ jsou totožné. Goliáš, který zahynul vlastním mečem předznačuje způsob, kdy „od vlastního meče musejí sejít a zemřít bezbožní a ukrutní světa“ /217/.

Menší protivenství, která musí starozákonní postava snášet, jsou alegorii protivenství Kristových, daleko větších: David skrývající se „po jeskyních a děrách“ - Ježíš nemající „kde by hlavu sklonil“. Semeiovo zlořečení Davidovi zdálky - posměch, hanobení a utrhaní Ježíši, dokonce i při ukřižování.

Na starozákonní postavě je předznačena pokorná vůle snášet protivenství: David přijímá pohanění /2Sa 15, 25, 26/ - Ježíš se poddává vůli Otce /Mt 26,39n/.

Alegorií Krista statečně a vítězně bojujícího, „přemáhajícího svět“ /J16,33/ je malý David, porážející obra Goliáše / 1S A 17/.

Alegorií Krista oslaveného a hájícího pravdu proti falešným učeními je David, zvítězivší nad Jebusity a zabezpečující Jeruzalém /2S a 5/.

David odmítající zahubit Saule je obrazem Ježíše, který bojuje tak, že „svou nevinnou spravedlnost ukazuje“. David přimlouvající se za odpuštění Semeiovi i za zachování Absolona, je obrazem Ježíše, odpouštějícího s kříže zlořečícím, posmívajícím se Židům.

Alegorie slouží Buntingovi vidět již v SZ podobu Kristovy církve: v rodině a v houfu chudých, kolem Davida shromážděných na poušti / v Abigail, vycházející od Nábela vstříc Davidovi, k zachraňování světa od Božího hněvu / přimlouvami i za vrchnost“ časem bezbožnou“/ - v lidu Davidem přivedeným do Mahanaim /=místu anděl. vojsk/, přiváděné Kristem do „veselého nebe“, do „opravdového ležení /tábora/ svatých andělů - ve věrných Davidových, uvedených na Sion, jako v těch, kterým Kristus připravuje v nebi „Nový Jeruzalém“ /Zj 21/, své „věčné přibytky“ /J 14/.

Alegorický význam má pro Buntinga také král Šalamoun, který staví palác také pro svou choť, „dceru Faraonovu“: je to Kristus, zahrnující do své církve také pohany.

tofel, Absolon a Semei s milým Bohu Davidem umučení a utrpení Páně hráli a jako nějakou komedií /tj. drama s dobrým koncem/ o tom strojili tisíc čtyřicet a dvě leta předtím, nežli se Pán Kristus na tento svět naroditi ráčil“ /220/. V těchto alegorizujících krocích Buntingova christologického myšlení spatřujeme jakousi usilovnou a zcela pozitivní snahu. Snahu o to, aby se čtenáři s každým novým krokem alegorie přibližovali Kristu Nového zákona. Snahu o to, aby každým takovým krokem překračovali svou duchovní vzdálenost od něho a překonávali překážku, již jim na jejich cestě ke Kristu Starý zákon může být.

Nepřestává-li být vděčný čtenář čtenářem kritickým, pak musí tvůrčí rozmach autora Itineraria na některých jeho místech pozastavit. Nejprve je to třeba učinit z vnějších, formálních důvodů. Při způsobu zpracování látky, t.j. při popisu putování jednotlivých „svatých“ /v pořadí daném nejprve Starým, pak Novým zákonem/ se Bunting nedokázal vždy vyhnout opakování svých výpovědí. To, co už dříve pověděl v přehledné, kontinuální evidenci cest dotyčné postavy, opakuje často při popisu jednotlivých zastávek, někdy i doslovně. Taková opakování se vyskytují v druhé části knihy nebo dokonce v téže části, jen o pár stránek dál.⁵⁸⁾ Nutno přiznat, že častější jsou u něho odkazy z jednoho místa na druhé, resp. ohlášení širšího výkladu na jiném místě. Buntingovy popisy bývají neúměrně obširné tam, kde mu jde o přesvědčivé vyvrácení nějaké mylné představy o osobách či místech, běžně v té době rozšířené. Přitom může jít o problém vůbec ne podstatný.⁵⁹⁾ Aniž tomu chce, jeho rozvláčnost na takových místech čtenáře unavuje. Do mylných představ o osobách či věcech však autor občas, žel, sám upadá. Pochopitelně nemohou být pak jeho vývody jiné nežli pomýlené, ba kuriozní. Na př. město Joppen/Jaffa/ neleží od Jeruzaléma „k východu půlnočnímu“ /374/, t.j. na severovýchod, - nýbrž právě v protilehlé části země. - Naopak „hora Gíhon“ s pramenem není od Starého Jeruzaléma „k západu slunce“, nýbrž na jihovýchod.⁶⁰⁾ Na základě této mylné

58) Tak píše spisovatel častěji na př. o Jeruzalémském potoku Kidronu / Cedron: str. 69-74. 75 - II/83/ - o městu Jericho /147 - II/147 a j./ - o údolí Jezreel /446-457-II/167 -251/.

59) Na př. když chce uvést všechny důvody, proč nelze považovat „mudrce od východu“ /Mt 2/ za poutníky z královské Sáby /235n/.

60) Je ovšem možné /ba pravděpodobné/, že Bunting byl takto pomýlen svými literárními prameny. Je-li pravda, že Palestinu osobně nikdy nenavštívil / což připouští Veleslavín ve své předmluvě/, pak si tyto mylné údaje nemohl opravit ze své osobní zkušenosti.

lokalizace a při následné mylné identifikaci Golgoty jako „kusu anebo dílu od té hory Gíhon“ je Buntingovi Šalamoun králem vyhlášený právě na té hoře, kde byl ukřižován Ježíš! /75/. Odtud prý je Kristus „ten pravý Šalamoun“...⁶¹⁾ Méně přísného pozastavení si zaslouží, jestliže autor Itineraria „dokresluje“ historii některé postavy přes rámeček, daný biblickým podáním o ní. Nejspíš to činí jen ze své živé představivosti a ze svého přejného pohledu na tuto postavu. Na př. píše-li o apoštolu Petrovi, že po svém vysovbození z vězení a odchodu „na jiné místo“ /SK 12,17/“ na pouštích a samotných místech a v malých zřeštěčkách a všech poněkud opět ukrýval se a zdržoval a přece evangelium kázal a nazahálel“ /II/95/. Takovou výpověď je možné méně kriticky pozastavit také proto, že sám Bunting toto své dokreslení historie považuje toliko za „podobné a možné“. Do bezvýznamnosti však nelze odsunout jednu stránku vyskytující se při větším množství Buntingových alegorizací starozákonních fenoménů.⁶²⁾ Ukazuje se při těch, které Bunting vytváří anebo přejímá na základě pouze slovním, jmen-ném, a které nelze objektivně opřít o reálné skutečnosti Nového zákona. Jestliže je mu na př. Šalomounův chrám alegorií Krista jako celek /viz. kap. 8/, pak z toho Bunting vyvozuje, že Krista nutně „vyznamenává“ každý jednotlivý prvek chrámu, jeho inventáře a jeho personálu. K takovému chápání chrámu se cítí takřka zavázán ve své víře. Výsledkem jsou jakési stereotypy christologické alegorizace - snaha alegorizovat, alegorie nacházet stůj co stůj. Alegorie však stojí na svém dobrém právu a má pevný smysl jen tam, kde vztah starozákonních postav, míst a reálií k novozákonní zvěsti /kérygmatu/ lze vyjádřit pojmy: „zaslíbení a předpověď“ /skryté v postavách, místech a reáliích, zvl. kultických/ - „naplnění a realizace“ /v Ježíši Kristu a ve všem, co má z něho svůj původ/. Právě z tohoto úhlu pohledu se jeví v daném případě alegorické chápání bílého mramoru - zlata a drahokamů - cedrového dřeva - Zlaté brány v hradbě - Božího trůnu s jeho stráží / jak bylo uvedeno v kap. 8/ jako násilné, konkrétními místy Nového zákona neuchopitelné a tudíž i nepřesvědčivé. Obdobně si počíná Bunting s postavou Davida, s jeho holí, harfou, prakem a p.⁶³⁾ Podobně je třeba pozastavit autora Itineraria tam, kde hledá alegorizovatelný prvek

61) Buntingův argument, že Šalamoun byl prohlášen králem v Gíhonu, ovšem biblickému podání odpovídá /1Kr 1,33 a d./; nemluví se v něm však o „hoře“.

62) Bunting ostatně svých alegorií neuzivá tak „střídmě“, jak odhaduje Veleslavín /v předmluvě str. 14/. V jejich hojnosti se mu za 50 let vyrovná náš Komenský.

ve Starém zákonu na úzké základně jména některé novozákonní lokality. Myšlenky, které u něho obsah jejich jmen vyvolává, jsou nepochybně zbožné, nesoucí se ke Kristu. Z hlediska klasického křesťanského dogmatu je dokonce možné považovat je za korektní. Odvádějí však svého myslitele od jeho vlastního úkolu, jím předsevzatého: ukazovat přímé, biblickými texty zajištěné souvislosti Starého a Nového zákona - ukazovat je zvolenou exegetickou metodou alegorizace. Biblický motiv se v tom případě stává pouhým věroučným tematem, rozvíjeným v duchu autorovy teologie /u Büntinga postlutersky ortodoxní/. Příkladem tu může být název vsi Betfage z Ježišova pašijního oddílu / pouze zmíněné v Mk 11,1 a Mt 21,1/. Na základě pouhého významu tohoto názvu - „dům fiků“- rozvíjí Bünting celé malé učení o církvi.⁶³⁾

Čtenář knihy má tedy ne jedné straně vděčně přijímat způsob, jakým jej její autor vede: od postavy k postavě, od místa k místu v zákonech Starém a Novém - způsobem alegorizace, autorovi vlastním. Na druhé straně musí umět autora pozastavovat při svém putování a nedávat se strhnout jeho kroky, jeví-li se mu příliš odvážné a fantastické.

Nebylo tu věnováno příliš mnoho pozornosti knize neznámé a zapomenuté? Knize překonané v každém pohledu? Snesené kritické výhrady vůči autorovi nejsou zdaleka všechny, které by mohly být sneseny. A jak mnoho zasáhl do smyslu jeho textu překladatel - to zde zůstalo tematem vůbec nedotčeným.⁶⁵⁾ Možná, že jeho zásahy nebyly vždycky ve

63) Také pro Ducha svatého, z Krista pocházejícího, má Bünting alegorii starozákonní postavy: prorok Jonáš je jeho „pěkným obrazem“ - vzdor tomu, že v samém Jonášovi je duch značně proměnlivý /podle starozákonního podání/. Jonáš je použitelný k alegorii Ducha svatého vlastně jen proto, že nese jméno znamenající „holubice“ - tedy symbolu a znamení Ducha sv. při Ježišovu křtu /Mt 3,16 a par./. Viz str. 327. V Jonáši vycházejícím z útrobu velryby vidí Ducha sv., přicházejícího na konci světa jako po potopě, s olivovou ratolestí evangelia Kristova. - Soudkyně Debora je Büntingovi použitelná opět pro alegorii Kristovy církve. Její jméno znamená „včela“ - a to je obraz církve, která „bručí, modlí se každého času, bodá ostnem zákona Božího, ssaje a táhne z kvítků Slova Božího všelikou sladkost...“ /164/.

64) Bünting píše: Církev má být také tak plná fiků, jako je jich plný plodný fíkovník - s ovocem chutným, vonným, spasitelným. Dále však negativně: církev nemá být nalézána jako neúrodný, neužitečný strom. Nemá si dělat věnků z listů fíkového, jako Adam a Eva. Nemá následovat „svatoskutečnicků“, tj. lidí s náboženskými skutky a zásluhami konanými bez víry. Víra jediná totiž nese pravé ovoce. Žádný ze svatoskutečnicků před Bohem-soudcem proto neobstojí atd. Viz str. 164.

65) Zřejmými Veleslavínovými zásahy jsou dorbné vsuvky typu: Kiriata-jim „ná jméno odtud, že v něm více rozdílných měst a práv bylo jako u nás

prospěch věci. Také Veleslavínova čeština - jazyk velké čistoty a trvalé krásy - se v knize v očích dnešního čtenáře divně snoubí se silným kolísáním pravopisné normy u Veleslavínových sazečů a tiskařů.⁶⁶⁾ „Putování svatých“, je nesporně jedním z nejvzácnějších a nejrozsáhlejších děl Veleslavínem vydaných... a přece zůstává jako by ignorováno literárními historiky, bohemisty, theology a ovšem - nakladateli. Je tomu tak už po řadu generací. Po dvou vydáních na přelomu 16. a 17. stol., po Danielu Adamu a Samuelovi z Veleslavína už dílo nenašlo dalšího nakladatele. Pokus uveřejnit aspoň část Veleslavínova díla /ve 2.pol. 19.stol./ zapadl takřka bez odezvy a svého pokračovatele našel až v nedávné době.⁶⁷⁾ Itinerarium bylo připomínáno jen evidenčními zmínkami v dějinách české literatury, tu delšími, tu kratšími, nebo v theologických encyklopediích.⁶⁸⁾ V muzejních knihovnách se zachovalo jen několik málo exemplářů, často značně neúplných a poškozených a obecně přístupných jen s nesnázemi.⁶⁹⁾ Není tedy nic přehnaného v tvrzení, že je to kniha dnes zapomenutá.

Zapomenutá - právem? „Putování svatých“ bývalo přece v českých zemích dost rozšířeno, po staletí uchovávalo a pilně čteno. Mezi lidmi učenými, ale i mezi prostými: mezi řemeslníky a hospodáři. Dva příklady: Poděbradský exemplář má na svém předešlé záznam se jmény dvou tovaryšů, kteří se vydali r. 1844 na zkušenou do světa, s touto knihou ve svém cestovním vaku. Snad byli oba hodináři, tak jako jím byl jejich potomek a dědic Karel Sálíš, který jejich výtisk v r. 1924 muzeu Poděbradska věnoval. - Výtisk Putování svatých z r. 1592, dlouho uchovávaný po předcích, věnoval sedlák Havelka /z blízkých Potěh č. 24/ v roce 1875 archeologickému spolku Včela v Čáslavi. Veleslavínův překlad Büntingova Itineraria může dnes ke své cti opět přijít a může své další, užitečné působení opět začít - avšak jen při obnoveném zájmu o celé

v Praze“ /111/ - „Tinnath-Serah, tj. po česku: Kupodivu pěkný slunečný blesk aneb glanc“ /124/.

66) Ukázky z jedné strany knihy /II/192/: „výsost spatřiná byti nemůže... dům Cýsaře nerona“. Titul sultána je psán v knize dokonce několika způsoby.

67) Rozumova „Staročeská bibliotheka“ přinesla v II. a IV. sv. část Veleslavínovy předmluvy k Žerotínovi se stručnou charakteristikou „Putování svatých“ od Fr. Čupra. Podobnou pouhou ukázkou /žel zase jen z této předmluvy/ přinesl až M. Kopecký ve své knize o českém humanismu z r. 1988, st. 170-172. - O těchto základních pramenech viz kap. III.

68) Soupis všech exemplářů „Putování svatých“ je třeba hledat stále ještě v Tobolkově Knihopisu, díl II.

69) Výtisk, který kdysi stál v knihovně Fr. Palackého /nyní v Nár. muzeu v Praze/ jetu vyjimkou.

Veleslavínovo dílo. Při zájmu vědeckých odborníků i pouhých milovníků české literatury, českého jazyka a českého náboženského myšlení. Slova Veleslavína monografisty vyjadřují požadavek, aby se odborný zájem o Veleslavína projevil nejprve v literárně kritickém směru: „Zjistit míru originality všech Veleslavínem vydaných děl, zamyslit se nad Veleslavínovými předmluvami /k nim/ i nad jeho překladatelskou metodou.“⁷⁰⁾ Dodávám k tomu, že překlad *Itineraria* by tu měl být první na řadě. Předurčen k tomu je vedle svých jazykových kvalit kvalitou svého obsahu. Už pouhý výběr z něho - bedlivě uvážený odborníky literárními a pozorně komentovaný odborníky biblicko-theologickými - může po mém soudu dobře posloužit dnešním potenciálním „poutníkům a vandrovníkům“ do „Svaté země“. Těm, kteří ji hodlají navštívit osobně, turisticky, i těm, kdo chtějí do ní putovat jen v duchu, nad stránkami své bible. Všichni, kdo se rehabilitace *Itineraria* /Putování svatých/ dnes jakýmkoli způsobem zúčastní, vstoupí na cesty, po nichž vykročili už v 16. stol. oba magistři svobodných umění - Heinrich Bünting a Daniel Adam z Veleslavína.

70) M. Kopecký, cit dílo o Veleslavínovi str. 15.

Literatura

A) k Büntigovi a jeho dílu

1. texty (edice)

1. vydání: (M. Heinrich Bünting): *Itinerarium Sacrae Scripturae: To jest Putování Svatých*. Na všechnu Svatou Bibli obojího Zákona, rozdělené na dvě knihy. První kniha zavírá v sobě všecka putování a cesty svatých a bohu milých otců, patrisrchů, soudců, králů... Nazad přidáno jest Vysvětlení na knihu Jozue o rozdělení neb rozlosování země Svaté... A jiný traktát o mincích a měnách... To všecko vydáno v jazyku německém od M. Heinricha Büntinga, faráře v Grunově: a nyní v českém od M. Daniela Adama z Veleslavína. L.P. MD XC II (= 1592). 29,0 x 19,5 cm = 4°. Knihovna Národního muzea v Praze - knihovna Fr. Palackého sign. 29 B3 Č a 9. 2. vydání: s týmž titulním listem před všemi částmi knihy. „Vytlačeno v Starém Městě Pražském od dědice M. Daniele Adama z Veleslavína. L.P: MD CX (=1610) = od jeho syna Samuele. Speciální titulní listy 2. vydání: 1. *De Monetis et Mensuris Sacrae Scripturae*. To jest: Vlastní a bedlivé počtení a vypsání všelijakých mincí a měř v Písmích svatých... Z rozličných víry hodných knih sebrané od M. Heinricha Büntinga... Nyní pak v nově v jazyk český přeložené a vytištěné v Starém Městě Pražském, u dědice M. Daniele Adama z Veleslavína. M.DC.IX. (=1609). Stránkováno 479-530. 2. *Itinerarium Novi Testamenti*, To jest: Putování Svatých kniha druhá na Nový zákon. V níž se obsahují a vypisují pracovité cesty zde na světě blahoslavené panny Marie matky a Josefa, pěstouna Páně...Pána našeho Jezu Krista... Vytlačeno v Starém Městě Pražském od dědice M. Daniele Adama z Veleslavína. L.P. M.DC.X (=1610). Stránkováno 1 až 199.

2. literatura o Buntingovi a jeho díle

a) česká

Zd. Tobolka: Knihopis etc. díl II: Tisky 1501-1800, část 2.= B-Č (1940, tisk. Protektorátu Praha), str. 201n. Čísla [1361] a [1362].
Jos. Jungman: Historie literatury české, č. IV. 650.

Ant. Truhlář (=thř) in: Ottův slovník naučný IV. (1891), str. 938. J. Tumpach - A. Podlaha: Český slovník bohovědný, sv. II (1916), str. 596.

J. Jakubec: Dějiny literatury české, sv. I (1929), str. 750.

b) německá

J.G. Leuckfeld: Kurtze historische Nachricht von dem Leben des bekannten Theologi und Historici M. Heinrich Bunting's...wie auch dessen edierten Schriften, inbesonderheit aber von seinem Itinerario Sacrae Scripturae (předesláno jako předmluva k Leuckefeldovu vydání Buntingova něm. Itineraria v Magdeburku 1718), str. 14, nestr. - xerox.otisk z r. 1993.

H.W. Rothermund: Das gelehrte Hannover, sv. I (Hannover 1823), str. 297n.

Grotenfend in: Allgem. Dt. Biographie, sv. III. (1876), str. 552.

Ph. Meyer: Die Pastoren der Landeskirchen Hannovers und Schaumburg - Lippes seit der Reformation, sv. I / Göttingen 1941/, str. 21.339.350.

Heinrich Klinge in: Neue Deutsche Bibliografie, sv. II (1955), s. 741.

Chr. G. Jöcher: Allgemeines Gelehrten-Lexikon, sv. I /1.vyd. 1750-nové vyd. 1981, sl.1462n.

W. Sührig: Heinrich Bunting - Chronist und Pastor in Gronau (Leine) von 1577 bis 1591, 12 str., 4°, 1993 (rp.).

Fr. W. Gasse, Goslar (korespondence 1993).

Jörg Baur: Luther und seine klassischen Erben (Tübingen 1993), 398 stran.

J. Rogge: Martin Luther, sein Leben, seine Zeit, seine Wirkungen (1982), 392 stran.

B) k Veleslavínovi a jeho překladu

Staročeská biblioteka (ed. Jan Václav Rozum) - díl II (1853) - B. Rohlíček, Praha:

M. Daniela Adama z Veleslavína práce původní (Veleslavínových spisů sv. I - II);

Život M. Daniele Adama z Veleslavína (Fr.Čupr), str. I-XLVIII - znovu 1881.

dto, díl IV (1855) - (Veleslavínových spisů sv. II); Ukázka z překladů M.D.A. z Vel.: O putování do cizích zemí zvláště do Palestiny (str. 188-200).

A. Rybička (ČČM 1865, str 123n).

Památník císaře Františka Josefa II, IIIa (1898).

Ant. Truhlář (ČČM 1913, str. 158n) -dto (1885, str. 346-365).

J. Vlček: Dějiny české literatury I, č. 2, sešit 1 (1921) a pozd. vydání.

J. Stáhlík (LF 1923, str. 331n = Veleslavínův dopis z r. 1585).

J. Jakubec: Dějiny literatury české I (1929), IV. Doba Veleslavínova (str. 743-768)

M.J. Vochoč: Kalendář Historický národa Českého (1940, Praha).

Fr. Jílek: M. Daniel Adam z Veleslavína (1947, Přerov).

M. Kopecný: Daniel Adam z Veleslavína (1962, Melantrich, Praha) - Odkazy 4, str. 192

M. Kopecný: Český humanismus (Praha 1988), 284 stran.

V. Placht (KJ 1985/32, str.2).

Zkratky a značky

dt - DT. = deutsche - Deutsche

Gn = Genesis, 1.kniha Mojžíšova /SZ/

KJ = Kostnické jiskry, týdeník /Praha/

NZ = Nový zákon

SZ = Starý zákon

Pís = Píseň Šalamounova (Píseň písní)

1.2. Mak = apokryfní (deuterokanonické knihy Makabejské 1.a 2.

J = evangelium Janovo (NZ)

Sk = kniha Skutků apoštolských /NZ/

Žd = epištola k Židům /NZ/

Číslo v obyčejných závorkách = strana v 1. knize, tj. v starozákonní části Itineraria

Číslo v obyčejných závorkách s římskou II = strana v 2. knize, tj. v novozákonní části Itineraria

Číslo v hranatých závorkách = strana z části knihy, původně nestránkované.

Zusammenfassung

Dieses umfangreiche Werk vom deutschen Theologen lutherischer Prägung - M. Heinrich Bünting - erschien erstmals wohl im Jahre 1579 und wurde bald ins Tschechische übertragen. Diese Übertragung gab der humanistische Gelehrte M. Daniel Adam von Veleslavín in seinem eigenen Verlag im Jahre 1592 heraus; sein Sohn und Nachfolger Samuel druckte diese im Jahre 1609/10 nochmals ab. Das vorhandene lückenhafte Exemplar von dieser konnte vervollständigt werden und hier aus historischer und theologischer Sicht besprochen werden.

Anhand von sehr hilfreichen literaturhistorischen Materialien aus Deutschland /die in dankenswerter Weise von Herren Prof. J.Baur, Göttingen - W. Sührig, Gronau - Dr. F. - W. Gasse, Goslar eingegangen waren / wurde hier zuvor der Lebenslauf Büntings /1545-1606/ und seine amtsgebundene und literarische Tätigkeit skizziert. Es folgte eine Vorstellung von Veleslavín / aus mehreren tschechischen Unterlagen/ , mit der Bestimmung vom Ort von seiner Übersetzung in seinem Schaffen und Leben /1546-1599/. Bünting widmete sein Werk seinem dt. Landesherrn Wilhelm von Braunschweig-Lüneburg - Veleslavín dem tsch. Landeshauptmann Karel / d. Ätteren/ von Žerotín. Beide Herrschaften waren entschiedene Unterstützer von der kirchlichen Reformation in ihren Verwaltungsgebieten.

Der eigentliche Inhalt des Werks wurde durch eine Gutheissung eingeleitet / vom massgebenden Theologen M. Chemnitz/, die zugleich eine Bürgerschaft für die Rechtgläubigkeit Büntings trug. Ein umfangreiches Autorenverzeichnis deutet, an, wie vielen Werken - vor allen historischen - Bünting verpflichtet wurde. Es folgen: eine kleine Sammlung von Landkarten /weitere wurden in den Text eingeschoben/ , z.T. in einer Art von panoramatischen Aufzeichnungen/ - eine Erklärung von benutzten geographischen Termini und Längenmassen. Für alle Abmessungen wurde die sogen. Braunschweigische Meile /= etwa 7.500m/ benutzt. Schliesslich eine Tabelle von Entfernungen der wichtigsten Ortschaften von Jerusalem aus.

Das Itinerarium wurde auf folgende Weise gestaltet:

Die einzelnen biblischen Gestalten und ihre gesamten Reisen und Pilgerungen wurden zuerst evidiert /nach den biblisch-historischen Angaben in Meilen gemessen und zusammengerechnet. Die einzeln betroffenen Lokalitäten wurden genau geschildert /die Ortsnamen hebräischer oder griechischer Herkunft wurden in der Mutter-

sprache des Lesers gedolmetscht/.Dann wurde die „Historie“ von jeder betroffenen Ortschaft dargeboten - sehr oft bis an die Gegenwart des Verfassers. Auch manche ausserbiblischen Städte und Realien / z.B. Tiere/ wurden zugezogen. Bünting vertritt die These „dass es keine ausreichende Auslegung und kein richtiges Verständnis von „biblischen Geschichten“ geben kann, ohne diese geografischen, historischen und auch geometrischen Angaben einzubeziehen.

Nun wurden sehr viele Persönlichkeiten und Orte vom Verfasser als Allegorien theologisch /christologisch/ aufgefasst und herausgestellt - meistens die von dem Alten Testament bekannten. Es lassen sich etwa 7 Schaffensregeln der Gesamtleistung entnehmen. Bünting wurde da von einer pastoralen Absicht vorbestimmt, seinen Leser mittels diesen Allegorien zur besseren Kenntnis von Jesus Christus, seinem Heiland - ja zu ihm selbst - Schritt für Schritt zu führen.

Freilich ist diese Leistung an bestimmten Punkten problematisch und anfechtbar. Mag auch eine alttestamentliche Persönlichkeit im Ganzen dem Verfasser allegorisch /“christustreibend“/ vorkommen - wie z.B. David - so lässt sich gar nicht jede Realie, die dieser Person anhaftet, ohne weiteres christologisch auffassen / z.B. Davids Stab, Harfe, Schleuder/. Auch ist die Bedeutung eines Eigennamens als Grundlage für eine weit ausgestreckte Allegorie zu schmal. Jede Allegorie hat ja ihr gutes Recht, wenn für sie eine legitime Beziehung von Verheissung /auf Christus zu/ und eine Erfüllung / in Christo/ besteht, und sie im biblischen Text beiderseits ihre Stütze hat.

Die sprachlich schöne Veleslavinische Überstzung /mit dem schönen Untertitel „Die Pilgerungen der Heiligen“/ sollte nicht in Vergessenheit geraten. Sie verdient eine neue Ausgabe - vor allen anderen Gründen von dem des biblischen Inhalts. Dem heutigen Bibelleser und dem potentiellen Israel-Besucher könnte das Buch einen guten Dienst leisten - wenn auch nur in einer kritisch erwogenen und sachlich kommentierten Auswahl.